

KÜRESELLEŞMENİN MADENCİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Etem Emre/Maden Yük. Müh.

Giriş

Küreselleşme kelimesi, 1996 yılında Fransa'nın Lyon kentinde yapılan Lyon zirvesinde dünya gündemine girdi. Aslında, küreselleşme olayı çok öncelerden vardı ve 1980 lerde genişlemeye başlamıştı. Bir çok sanayi içinde yer alan madencilik endüstrisinin sınırlar ötesi faaliyetleri ve uluslararası ürün ticareti emperyalizm dönemi ve hatta daha öncelerden beri devam ediyordu. Özellikle 1980'lerden sonra, ABD ve Avrupa Topluluğu ülkeleri gibi sanayileri gelişmiş ülkeler, maden kaynakları bakımından diğer ülkelere daha çok bağımlı hale geldiler. Bu ülkelerin madencilik şirketleri diğer ülkelerde üretim üsleri oluşturabilmek için şirket evlilikleri veya küçük şirketleri satın alarak büyüyüp çokuluslu büyük şirketler haline dönüştüler. 1980 yılı sonlarından beri Güney Amerika ve Güneydoğu Asya ülkeleri ekonomik gelişme için özelleştirme ile yabancı sermaye çekme politikası sürdürmektedir. Serbest ekonomiye geçiş yapan ülkelerdeki devlet madencilik, zenginleştirme ve izabe tesislerinin özelleştirilmesi ile bu ülkelerdeki maden arama ve geliştirme faaliyetleri çokuluslu şirketlerin yatırım hedefleri haline gelmiştir. Madencilik endüstrisinin küreselleşmesi ilerleme kaydetmiştir. Çokuluslu şirketler yüksek kapasiteli üretimleri, etkili çalışma sistemleri ve oligopol oluşturmaları sayesinde güçlerini artırmışlardır.

Bu çokuluslu şirketlerin "küresel sürdürülebilir kalkınma" dedikleri neoliberal politikalar ulus-devletlerin sosyo-ekonomik programlarını belirler hale gelmiştir. Küreselleşmenin ilerlemesinde Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonunun (IMF) gibi kurumsallaşmış örgütlerin büyük rolleri bulunmaktadır. Serbest ticaret ki, WTO'nun temel ilkesidir, sermaye akışının uluslararası serbestleşmesi ile genişlemektedir. IMF yerli ve yabancı şirketlere kaynak geliştirmede ve üretimde aynı hakların verilmesi için tamamen serbestleşme ilkesini amaç edinmiştir. Dünya bankası ise birleştirilmiş evrensel yasaları yaygınlaştırmıştır.

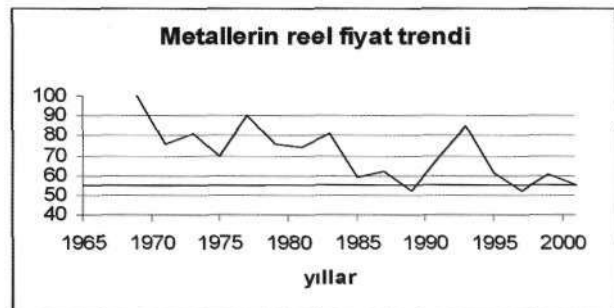
Günümüzde gelişmekte olan ve serbest piyasa

ekonomisine geçiş yapan ülkelerin tamamı yabancı sermaye girişi ile ekonomilerini geliştirmeyi hedeflemektedirler. ABD ve AB'deki çokuluslu şirketler DB kredileri, WTO'daki üyelikleri ve IMF reçeteli yapısal düzenlemeleri ile üretim üslerini yukarıda sözü edilen ülkelere kaydırmış ve üretimlerini artırmışlardır. Bazı ülkelerde devlete ait kamu şirketleri bu çokuluslu şirketlerle rekabet edemez duruma düşmüş ve özelleştirilmiştir. Sadece madencilik endüstrisi değil enerji, ulaşım ve iletişim şirketleri de çokuluslu şirketlerin kontrolüne geçmiştir. Hatta kimi ulus-devletlerin hükümetlerinin faaliyet alanları da günden güne sınırlanmaktadır.

Küreselleşme ile ülke pazarlarının uluslararası pazarla iç içe girmesi yüzünden yasa ve yönetmelikler bozulmuş ve bazı ülkelerin iç pazarları istikrarsızlaşmıştır. Bunun sonucunda işsizlik artmış ve kalifiye eleman ve uzmanların iş değiştirmeleri söz konusu olmuştur. Meksika, Arjantin, Güneydoğu Asya ve Rusya buna en güzel örneklerdir.

Küreselleşmenin Madencilik Üzerindeki Etkisi

Madencilik endüstrisi dünya çapında genişleyen ekonomik bir faaliyet alanıdır. Dünyada metal fiyatları son 35 yılda reel olarak düşmüştür. Yoğun sermaye gerektiren madencilik sanayi küresel neoliberalleşme ile daha sıkı rekabet ortamına girmiştir.. Bir çok ülke, iç pazarlarını devlete ait kamu şirketlerini özelleştirerek ve yabancı sermaye yatırımlarını teşvik ederek uluslararası madencilik endüstrisine açmıştır. Çokuluslu madencilik şirketleri bölgesel faaliyetlerini

YORUM

Güney Amerika, Afrika, Asya ve BDT ülkelerine doğru genişletmektedir.

Bu şirketler bir çok ülkede fiyat riskine karşın büyük çapta değişik metaller üreterek, bir iş sistemi kurmuşlardır. Bunun sonucunda BDT ülkelerindeki kamuya ait bir çok madencilik, zenginleştirme ve izabe tesisleri rekabet edemez hale gelmiştir. Son yıllarda çok uluslu şirketler bu ülkelerin pazarlarını değerlendirmektedir. Diğer taraftan, küreselleşme ile madencilikten kaynaklanan çevre kirlenmesi önemli bir konu haline gelmiştir. Ancak, küçük ve orta ölçekli madencilik şirketleri için çevreyi koruma maliyetleri oldukça ağırlaşmıştır. Metal kirlenmesi gibi çevre sorunları ise henüz çözülememiştir. Çokuluslu şirketler tarafından pazarın oligopolleşmesi ve büyük kapasiteli maden makineleri ile yüksek kapasitede üretim işletme maliyetlerini düşürmüş; küçük ve orta ölçekli madencilik şirketlerinin yaşama şansını azaltmıştır.

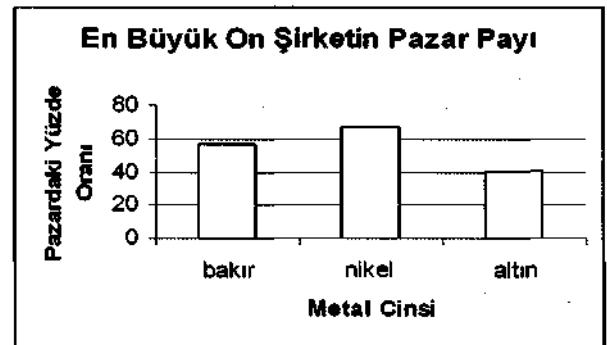
Çokuluslu şirketler, küresel neoliberal ekonomi politikalar ile uluslar arası ticarete yüksek karlar elde etmektedirler. Örneğin, 2000 yılı Anglo American'ın karı 1,9 milyar dolar, Rio Tinto'nun karı 1,5 milyar dolar, BHP'nin karı 1,5 milyar dolardır. Çokuluslu şirketler madencilik faaliyetlerinden kaynaklanan çevre kirliliğini azaltmaktadır. Diğer taraftan, büyük kapasiteli ekipmanlar ve yüksek kapasiteli üretimlerinden dolayı madencilik endüstrisinde çalışan eleman sayısı azalmaktadır. Madenin bulunduğu bölgenin ve ülkenin kardan aldığı pay düşmektedir. Maden kapandıktan sonra ise bölge insanı hem çevre sorunları ile, hem de işsizlik ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu yüzden küçük ve orta ölçekli madencilik şirketlerinin yaşatılması şarttır. Çünkü bu şirketler yöresel kalkınmada motor görevi görmektedir.

Gelişmekte olan bütün ülkelerdeki küçük ve orta ölçekli ulusal madencilik şirketlerinin, yöre insanı ve ekonomisinden başlayarak ülke ekonomisinin gelişmesinde önemli rolleri vardır. Ancak son yıllarda, rekabet ilkesine dayanarak bu şirketler doğal olarak yok olmaya başlamıştır. Bu nedenle yerel ekonomiler çok uluslu şirketlerden büyük zararlar görmüşlerdir. Bu şirketlerin rekabet güçlerini kuvvetlendirmek için etkili teknolojiler getirilmesi, yeni sistemlerin geliştirilmesi, insan kaynaklarının eğitilmesi ve çevre yönetim tesislerinin geliştirilmesine gereksinim vardır. Bu şirketlerin yaşatılması için hükümet desteği zorunludur. Çokuluslu şirketler kar açısından küçük maden yataklarının işletilmesini düşünmezler. Eğer bir ülkede madencilik endüst-

risinin temeli, yerli sermaye ile bu tür maden yataklarının işletilmesi üzerine kurulursa, o ülke ekonomik olarak daha kazançlı çıkacaktır.

1980'li yıllara kadar çokuluslu şirketlerin madencilik faaliyet bölgeleri ABD, Kanada, Avustralya ve Güney Afrika'da idi. Daha sonra bu bölgeler, Güney Amerika, Afrika ve Güneydoğu Asya'ya doğru genişledi. Ayrıca BDT ülkeleri ve Çin Madencilik faaliyetlerinin hedefi oldular. Bunun birinci nedeni madencilik şirketlerinin yüksek kapasitede düşük maliyetle üretim yapma hedefi, ikincisi ise küreselleşme ile serbest pazar ekonomisine geçiş yapan ülkelerin ekonomik büyüme için mineral kaynaklarını yabancı şirketlere açmalarıdır. Çokuluslu şirketler bu ülkelere girmek için uygun yatırım ortamı istiyorlar; 1) istikrarlı yasalar ve yönetmelikler, 2) şeffaf ve adil vergilendirme sistemi, 3) bilgilere kolay ulaşım ve 4) ürettikleri cevherleri serbestçe satabilme hakkı.

Çokuluslu şirketler şirket evlilikleri ve diğer şirketleri satın alarak uluslar arası pazarda büyük sermayeler oluşturdular ve madencilik faaliyetlerini yatırım ortamlarının bulunduğu ülkelere yaydılar. Anglo-American, Rio Tinto ve BHP-Billiton gibi çokuluslu şirketlerin genel merkezleri İngiltere de bulunmaktadır. Son yıllarda bu çokuluslu şirketlerin üretim oranları artmaktadır. Örneğin, dünya konsantre bakır üretiminin yaklaşık % 60 ı en büyük 10 şirket tarafından üretilmektedir. Altın için de durum farklı değildir. En büyük 10 şirket dünya altın üretiminin % 40'dan fazlasını üretmektedir. Dünya nikel üretiminin ise yaklaşık % 70 ini en büyük 10 şirket üretmektedir. Birçok metalin ise % 60'mı en üst 3 şirket üretmektedir. Platin grubu, molibden, titan, zirkon ve niobyum bunlara örneklerdir.

Son yıllarda bir çok metalin üretim miktarı ileri teknoloji kullanılarak ürün boyutlarının küçülmesi nedeniyle artış göstermemektedir. Talep miktarı da fazla değişmemiştir. Bu yüzden çokuluslu şirketlerin oligopoeleşme trendi maliyetlerin düşmesine neden

olmaktadır. Ve ülke ekonomilerinin kalkınmasında önemli rol oynayan küçük ve orta ölçekli madencilik şirketlerinin üretimden çekilmelerine neden olmaktadır.

Sonuç

Küreselleşmenin genişlemesi madencilik endüstrisine büyük bir etki yapmıştır. Çokuluslu madencilik şirketleri oligopolleşmenin ilerlemesi ile gittikçe güçlenmiştir. Ulusal hükümetlerin desteklediği ma-

dencilik sanayi, küreselleşmenin yarattığı homojen bir dünya içerisinde uluslar arası rekabete maruz kalmıştır. Küçük sermayeli çoğu madencilik şirketleri işletmelerini kapatmaya zorlanmıştır. Serbest Pazar ekonomisine hazırlıksız olan BDT ülkelerindeki madenler faaliyetlerini kısmış veya durdurmuşlardır.

Madenlerin işletilme sebebi yerel ve ülke ekonomisinin kalkınması olmalıdır. Halbuki küreselleşme sonucu madenlerin işletilmesinden elde edilen karlar birkaç çokuluslu şirketin kasasına girmektedir.

İKİ KENT İKİ DÜŞÜNCE: ANKARA - ZONGULDAK

NAHİT ARİ/Maden Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Üyesi

ANKARA

TMMOB 38. Olağan Genel Kurulu 27-30 Mayıs 2004 tarihleri arasında yüzlerce mühendis, mimar ve şehir plancısının katılımıyla yapılmıştır. Konuşmacılar; TMMOB'nin yürüttüğü mücadelenin bilim ve aklın yol göstericiliğinde, bağımsızlık, eşitlik, özgürlük, barış, demokrasi ve insan haklarından geçtiğini güçlü bir biçimde belirtmişlerdir. Benzer düşünceler geçmiş Genel Kurullarımızda da her zaman dile getirilmiştir.

Önce; TMMOB 35. ve 37. Olağan Kurul Bildirilerinden yaptığım alıntılar sizlerle paylaşmak istiyorum. "Emperyalist dünya devi çok uluslu şirketler kendi hukuk tanımazlıklarını tüm dünyaya hukuk olarak dayatmaktadır. Yüksek yargı organlarını devre dışı bırakmak ve ülkemizde TBMM'nin yetkilerini kısıtlamak istemektedirler. Görevimiz buna karşı çıkmaktır." (TMMOB 35. Olağan Genel Kurul Bildirisinden, 22-24 Mayıs 1998)

"Emperyalizm, küreselleşme adı altında dikensiz bir sömürü bahçesi yaratma girişimleri dünya ölçeğinde ekonomik, siyasal ve ideolojik düzlemlerde sürdürülmektedir. Emperyalizmin küresel ölçekte yürüttüğü yeniden yapılanma süreçlerinden Türkiye'yi en yakından ilgilendireni olan Avrupa Birliği bir sermaye örgütü olarak emperyalizmin bölgemizdeki belirleyici odağı olmaya soyunmuş durumdadır." (TMMOB 37. Olağan Genel Kurul Sonuç Bildirisinden. 31 Mayıs-2 Haziran 2002)

Görsel ve işitsel medyada sık sık duyduğumuz ve ne yazık ki kanıksadığımız ancak TMMOB Genel Kurulunda olmaması gereken anlatım ve seslendirme yanlışlarının çokluğuna dikkati çekmek istiyorum. Dil, bağımsızlığın simgelerinden biridir. Yukarıda alıntılar yaptığım düşünceleri dile getiren bir örgütün delegelerinin bile etkilendiği bir süreci yaşamaktayız.

Özellikle son 20 yılda ilköğretimden yükseköğretime yabancı dilde öğretim yapan okulların el üstünde tutulması, ülkenin siyasal, ekinsel bağımsızlığını uzun dönemde koruyamaması sonucunu doğurabilmektedir.

Yabancı dillerin egemenliği, teknik bilimin ve bilimsel düşüncenin oluşmasını engellemektedir. Prof. Dr. Aydın KÖKSAL'm "Dil ile Ekin" adlı eserinde belirttiği gibi, "Din ve özellikle bilim ve teknikbilim ile ilgili eğitimde yeniden yabancı dillere kayma bir karşı devrim eylemidir"

Bu noktada TMMOB'ye önemli görevler düştüğü görüşündeyim.

Emperyalizm sadece topla, tüfikle gelmiyor, zaman zaman da başka yollara başvurabilmektedir. Önce insanların dillerine sonra beyinlerine egemen olabilmektedir. Önemsiz bir ayrıntı gibi görünen bir harf veya sözcük seslendirmeleri, farkına bile yaramadan benliğimizi sarabilmektedir. Anti-emperyalist söylemler kullanırken bir de bakıyoruz ki emperyalizme hizmet eder duruma gelebiliyoruz.